

לקראת שבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

מתורת

הוד כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש

וצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שנה ו / גליון רל

ערש"ק פרשת חוקת ה'תשס"ט

פתח דבר

בעזה"ת.

לקראת שבת קודש פרשת חוקת, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון רל), והוא אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות עניני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זיע"א.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים בשלימותם, ואף עברו עריכה, ושגיאות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו בתוכן העניינים), שם נתבארו הדברים באריכות, במתיקות ובתוספת מראי מקומות.

* * *

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,

מכון אור החסידות

יוצא לאור על ידי
מכון אור החסידות

אה"ק:

ת.ד. 2033 כפר חב"ד 72915

טלפון: 03-9604-832 פקס: 03-9607-370

ארה"ב:

325 Kingston Ave., Brooklyn, NY 11213

(718) 473-3924

תוכן העניינים

מקרא אני דורש

יבאר דהקושיא "וכי נחש ממית" היא על נשיכות הנחשים שהיו לאחר תפילת משה, דקשה לומר שהקושיא היא על "וישלח ה' בעם את הנחשים" - כפי שנראה בפשטות, מכיון שהכתוב מפרש שהי' זה בשליחות ה'; ביאור אריכות ל' הכתוב "ויתפלל משה בעד העם", דלכאורה פשיטא שתפילתו היתה בעד העם.

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ג ע' 73; חכ"ח ע' 141 ואילך ובהערות)

יינה של תורה

תורה מלשון הוראה / מוסר ההשכל הנלמד מהקשר שבין משה רבינו לפרה אדומה.

(ע"פ לקו"ש חל"ג ע' 127 ואילך)

קב חומטין / ביאור דברי רבי בשעת פטירתו: "לבניי אני צריך" בדרך הדרוש והרמז.

(ע"פ לקו"ש ח"ב ע' 509 ואילך)

חידושי סוגיות

ידייק במה ששינה הרמב"ם בדין מחילה בכ"מ ואף סתר א"ע / יקדים בהא דרש"י שינה מן הש"ס ויליף לדין מחילה מפרשתנו / יסיק דרש"י מיירי בדין מחודש במחילה עצמה, שצריך להוסיף על מחילתו להתחסד עם הנמחל / עפ"ז מיישב שפיר דכמה גדרים איכא במחילה גופא, וזהו ששינה הרמב"ם לשונו בהלכותיו.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק כח עמ' 138 ואילך)

הוספה - דרכי החסידות

קטעי שיחות ומכתבים בענין הצדיקים, שגם לאחר פטירתם "לא יעזבו צאן מרעיתם", בקשר עם ג' בתמוז - יומא דהילולא דכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זיע"א.

(מלוקטים משיחות ומכתבי כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זיע"א)

מקרא אני דורש

וכי נחש ממית

יבאר דהקושיא "וכי נחש ממית" היא על נשיכות הנחשים שהיו לאחר תפילת משה, דקשה לומר שהקושיא היא על "וישלח ה' בעם את הנחשים" – כפי שנראה בפשטות, מכיון שהכתוב מפרש שה' זה בשליחות ה'; ביאור אריכות ל' הכתוב "ויתפלל משה בעד העם", דלכאורה פשיטא שתפילתו היתה בעד העם

א. בפרשתנו (פ' חוקת) מסופר אודות זה שקצרה נפשם של בני ישראל בדרך, והם דיברו כנגד הקב"ה ומשה – "למה העליתונו ממצרים למות במדבר, כי אין לחם ואין מים, ונפשנו קצה בלחם הקלוקל" (כא, ה); ואז נענשו בנחשים שרפים – "וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים, וינשכו את העם, וימת עם רב מישראל" (כא, ו).

ולאחר מכן מספר הכתוב על התיקון לחטא זה – "ויבוא העם אל משה ויאמרו חטאנו, כי דיברנו בה' ובך, התפלל אל ה' ויסר מעלינו את הנחש, ויתפלל משה בעד העם. ויאמר ה' אל משה, עשה לך שרף ושים אתו על נס, והיה כל הנשוך וראה אתו וחי. ויעש משה נחש נחשת, וישמהו על הנס, והיה אם נשך הנחש את איש והביט אל נחש הנחשת וחי" (כא, ד-ט).

ובפירוש רש"י העתיק התיבות "והיה אם נשך הנחש את איש והביט וגו'", ופירש: "שלא היה ממחר נשוך הנחש להתרפאות אלא אם כן מביט בו בכוונה. ואמרו רבותינו: וכי נחש ממית או נחש מחיה? אלא, בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים – היו מתרפאים, ואם לאו – היו נימוקים".

ויש לדקדק בדבריו:

השאלה "וכי נחש מחיה" – מובנת היא; אולם מה פשר השאלה "וכי נחש ממית"?! הרי מפורש לפני כן שהקב"ה שלח במיוחד את הנחש (בתור עונש), "וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים", ואיזו קושיא יש בזה?!

לאידך גיסא: אם אכן קשה קושיא זו – "וכי נחש ממית" – היה רש"י צריך להקשותה כבר לפני כן, בפסוק המדבר על העונש של "וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים וינשכו את העם וימת עם רב מישראל", ולמה הוא שואל אותה רק לאחר מכן, כאשר הכתוב מדבר על התיקון ("והיה אם נשך הנחש את איש והביט אל נחש הנחושת וחי")?

ב. והביאור בזה:

לפני כן רש"י אינו מקשה "וכי נחש ממית", משום שאכן כאשר ישראל היו במצב של חטא מובן היטב מה ש"וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים", בתור עונש על חטאם. וכפי שרש"י עצמו מפרש שם על אתר: "יבוא נחש שלקה על הוצאת דיבה, ויפרע ממוציאי דיבה. יבוא נחש שכל המינין נטעמין לו טעם אחד, ויפרע מכפווי טובה, שדבר אחד משתנה להם לכמה טעמים";

השאלה מתעוררת דוקא כאן, בפסוק "והיה אם נשך הנחש את איש והביט אל נחש הנחושת וחי":

הכתוב מספר לפני כן שהעם בא למשה וביקשו מחילה, ומשה התפלל עליהם – ומובן איפוא שהפטיק העונש המיוחד של גירוי הנחשים; ובכל זאת, מובן מתוך הכתוב שעדיין היה מקרה שהנחש נשך – "והיה אם נשך הנחש את איש" – כלומר: גם לאחר בקשת המחילה וכו' עדיין היו מקרים בודדים של נשיכת נחש.

לכן דוקא כאן מתעוררת הקושיא – "וכי נחש ממית"? האם נחש יוכל להמית בלי רצון הקב"ה?

ועל זה בא התירוץ: "אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאים, ואם לאו היו נמוקים", והיינו:

נשיכת הנחש המיתה רק בהעדר הסתכלות כלפי מעלה וכו'. ולכן, אף שביקשו מחילה ונמחל להם חטאם, עדיין קרה מקרה ש"נשך הנחש את איש", כי נוסף על בקשת מחילה בעון זה בפרט, צריכה היתה להיות הסתכלות כלפי מעלה ו"משעבדים את לבם לאביהם שבשמים" בכלל.

[ויש להטעים זה על פי המבואר באגרת התשובה (פרק א. וראה גם רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד), שכאשר אדם חוזר בתשובה על חטא פרטי – הרי שהתשובה צריכה להיות באופן שהוא מקבל על עצמו מחדש את עול מלכותו של הקב"ה בכלל, "שיגמור בלבו בלב שלם לבל

לקראת שבת

ז

ישוב עוד לכסלה למרוד במלכותו יתברך, ולא יעבור עוד מצות המלך ח"ו הן במצות עשה הן במצות לא תעשה".

והיינו, שאינו מספיק שחוזר בתשובה ומקבל על עצמו שלא יחטא בחטא פרטי זה, אלא צריך לקבל מחדש את עול מלכותו של הקב"ה בכלל, שלא יעבור עוד מצות המלך בכל הפרטים. (ועוד יש להאריך בזה, ואכ"מ).

ג. ובזה יש ליישב את לשון הכתוב: "ויתפלל משה בעד העם" – ולכאורה, התיבות "בעד העם" מיותרות, שהרי מפורש בכתוב שהתפילה באה בהמשך לבקשת העם "התפלל אל ה' ויסר מעלינו את הנחש"!

ואם כן, היה הכתוב צריך לומר "ויתפלל משה" ותו לא; וכמו שמצינו בסיפור על אברהם ואבימלך (פ' וירא כ, ט ואילך), שלאחר שהקב"ה התגלה לאבימלך בחלום והזהירו וכו', הרי שאבימלך קרא לאברהם ופייס אותו, ואז מספר הכתוב "ויתפלל אברהם אל האלקים וירפא אלקים את אבימלך וגו'" – ושם לא נאמר "ויתפלל אברהם בעד אבימלך", כי מובן מעצמו מתוך המשך הענין שאברהם התפלל בקשר לבקשת אבימלך ממנו; למה איפוא כאן נאמר "ויתפלל משה בעד העם"?

אלא הדיוק כאן הוא, שמשה ביקש מהקב"ה לא רק על הפסקת העונש הפרטי של הנחשים, אלא שיתקן המצב הכללי של העם. וזהו הדיוק "בעד העם" – משה התפלל לא רק בקשר לבקשה הפרטית עתה ("התפלל אל ה' ויסר מעלינו את הנחש"), אלא בכללות בעד המצב הרוחני של העם.

ועל זה ממשיך הפסוק, שתשובת הקב"ה היתה - "עשה לך שרף", לא רק בתור רפואה פרטית לנשיכת הנחשים, אלא בתור תיקון כללי, לפעול שיהיו "ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים", שהם לא יעשו תשובה רק בנוגע לחטא הפרטי אלא שיהיה שעבוד כללי לקב"ה וקבלת עול מלכות שמים מחדש.

וזהו הטעם שהרפואה לא באה מיד (וכמו בסיפור אברהם ואבימלך הנ"ל), אלא על ידי שמשה עשה נחש נחושת ושם אותו על נס וכו', כי הכוונה כאן לא היתה רק לבטל את העונש, אלא להביא את ישראל לידי תשובה כללית – "משעבדין את לבם לאביהם שבשמים".

מיד אויבינו, אלא אף עושה זאת באופן שלא נצטרך ל"פעולה" מסויימת. וזה גרם שבני ישראל יאמרו שירה להקב"ה וידו לו על חסדיו הנפלאים.
(ע"פ לקו"ש חכ"ג עמ' 153 ואילך)

חניי' בחורבה?

ויחנו בעיי העברים

"בעיי העברים - לא ידעתי למה נקרא שמם עיים, ועי לשון חורבה הוא" (כא, יא. רש"י)

יש להקשות: מה קשה ב"עיי העברים" שרש"י צריך לפרש שמם, הרי מצינו הרבה מקומות שנפרטו שמותיהם בכתוב ולא מצינו שיפרש רש"י טעמי השמות?

ויש לתרץ בפשטות:

לרש"י הי' קשה, הרי "עי לשון חורבה הוא" ומדוע קראו למקום חניי' שבפשטות הי' מקום יישוב בשם "עיים"?

ולכן כתב "לא ידעתי למה נקרא שמם עיים". וק"ל.

(ע"פ תורת מנחם תשמ"ה ח"ד עמ' 2423 ואילך)

"ה' ילחם לכם ואתם תחרישון"

אז ישיר ישראל את השירה הזאת.
(כא, יז)

מצינו עוד פעם אחת בו אמרו בני ישראל שירה להקב"ה, בעת קריעת ים סוף.

ויש לעיין מדוע רק בשני נסים אלו, בפרשתנו ובקריעת ים סוף, אמרו בני ישראל שירה, ולא בשאר הנסים בהם עזר להם הקב"ה והצילם מאויביהם?

ויש לומר:

בשני נסים אלו מצינו הנהגה מיוחדת שלא היתה בשאר הנסים.

בשאר הנסים, כשבני ישראל היו במצב של סכנה מאומות העולם, הי' נס הישועה וההצלה באופן שבני ישראל נלחמו באויביהם, ובאופן נסי גברו עליהם ונצחום.

משא"כ בקרי"ס כתוב "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון" (בשלה יד, יד) שבני ישראל לא היו צריכים לעשות כלום, וניצלו מאויביהם בלי כל מלחמה מצדם. וגם כאן בפרשתנו, היתה ההצלה כלשון הבחיי "ישראל רואין . איך הקב"ה נלחם בשבילים . . והן אין יודעים בזה כלום".

ונס באופן כזה מורה על חיבה יתירה מהקב"ה לבני ישראל, שלא רק שמצילנו

יינה של תורה

תורה מלשון הוראה

בכל דבר בתורה יש הוראות למעשה בעבודת ה',
מוסר ההשכל הנלמד מהקשר שבין משה רבינו לפרה אדומה

זאת חקת התורה אשר צוה יי' לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך
פרה אדומה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה על:

(פרשתנו ו, ד. כריכה)

ויקחו אליך פרה אדומה. א"ר יוסי ברבי חנינא: אמר לו הקב"ה למשה:
לך אני מגלה טעם פרה, אבל לאחר חקה . . אמר רבי יוסי ברבי חנינא:
רמז שכל הפרות בטלות ושלך קיימת:

(במדבר פי"ט, ו)

סיבת הקשר המיוחד שישנו בין משה רבינו למצות פרה אדומה היא:

פרה אדומה מטהרת מטומאת מת. ולא רק את הטומאה בלבד היא מטהרת, אלא אף על סיבת המיתה והטומאה בכוחה לכפר. וכמאמרם ז"ל (תנחומא פרשתינו ח בסופו): "אמר הקב"ה תבא פרה ותכפר על מעשי העגל". שבשעת מתן תורה היתה לבני ישראל "חרות ממלאך המות" ובשעת החטא חזרה המיתה לבנ"י (שמו"ר רפ"ב, וראה זח"א נב, ב). וענין הפרה הוא לכפר על מעשה העגל שהביא את המיתה.

לקראת שבת

ודבר זה הוא דוקא בפרתו של משה רבינו, שעליו נאמר (ראה סוטה ט, סע"א ועוד) "מעשה ידי משה נצחיים", היפך ענין המיתה והטומאה – ובכוחה יכולים כל הפרות לטהר מטומאה זו דמיתה. ולכן אף לדורות הוצרכו לערב בכל פרה אדומה מאפר הפרה שעשה משה במדבר (ראה ש"ך עה"ת ושפ"ח בפרשתנו יט, ב).

וכפי שהוא במעשה ידיו של משה, כן הוא גם במשה רבינו עצמו, שאף עליו אמרו (סוטה יג, סע"ב ועוד) "לא מת משה . . . מה להלן עומד ומשמש אף כאן כו'". ולכן תלויה הטהרה דפרה אדומה במשה רבינו, שבכוחו אפשר לפעול היפך ענין המיתה.

ואף שבפועל ממש עדיין לא הועברה רוח הטומאה מן הארץ ועדיין יש למיתה בעולם, מ"מ זהו רק בנוגע ליחידים, אבל על הציבור כולו נאמר "אין הציבור מתים" (הוריות ו, א ועוד) – שבציבור של עם בני ישראל לא שייך ביטול ומיתה.

מוסר ההשכל הנלמד מכך לחיי כל אדם מישראל:

משה רבינו היה עבד נאמן, בטל לאלוקיו בתכלית, וכל עניינו היה למסור את עצמו לקונו. ומטעם זה מעשה ידיו נצחיים, כי ענין מסירות הנפש אין בו שינויים. שכן עבודת השם התלויה בשכל יכולה להשתנות כפי שהשכל יכול להשתנות. עד"ז עבודת ה' באהבה וביראה יש בה עליות וירידות. אבל עבודת ה' במסירות נפש, כיון שהיא באה מ"נקודת היהדות" איננה יכולה להשתנות שהרי "נקודת היהדות" של היהודי אינה משתנה, והיא עומדת על עמדה תמיד.

וכאשר רואה האדם שיכול הוא חלילה וחס "למות". היינו להתנהג באופן הפוך מ"אתם הדבקים בה' אלוקים חיים" – עליו לעורר את כוח המסירות נפש שלו, ולהזכר בכך שבאמת הוא אינו רוצה ליפרד מהקב"ה אפילו לרגע אחד (שזהו ענינו של משה רבינו).

אפר הפרה שעשה משה נצחי בכל הדורות (שמעשי ידי משה נצחיים כנ"ל). ולכן, בשעת התפילה על האדם לעורר את אהבת השם המסותרת בלבו כבכל איש ישראל, (כמבואר בתניא פי"ח"ט) – ועד שיבוא לענין המס"נ, אפר הפרה דמשה רבינו.

לאח"ז במשך כל היום בהולכו בשוק ועסקו במשא ומתן, אין הוא צריך ממש לעסוק בעבודת המס"נ ככתפילה. אך עם זאת עליו "לערב" מאפר הפרה בכל דבריו, ע"י שיזכור בכל פעולותיו את ענין המס"נ. שדבר זה דיו בכדי להניאו מאיסור ולהביאו להתנהג ביראת שמים (כמבואר בתניא שם) – שזהו הענין של עירוב אפר הפרה דמשה בכל שאר הפרות.

ביאור דברי רבי בשעת פטירתו: "לבניי אני צריך" בדרך הדרוש והרמז*

ת"ר בשעת פטירתו של רבי אמר לבניי אני צריך. נכנסו בניו אצלו, אמר להם: הוזהרו בכבוד אמכם, נר יהא דלוק במקומו, שולחן יהא ערוך במקומו, מטה תהא מוצעת במקומה. יוסף חפני שמעון אפרתי הם שמשוני כחיי והם ישמשוני כמותי:

(כתובות ק, א)

מצד הסברא היה מקום לחשוב, שכאשר הצדיק נפטר מן העולם צריכים בניו אלו תלמידיו אותו – ואילו הוא לא זקוק להם. לזה אמר: "לבניי אני צריך". אף הצדיק צריך לבניו.

ואף ש"תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא" (ברכות ומועד קטן בסופם) ואחרי פטירת הצדיק הוא מתעלה בעילוי אחר עילוי בעולם העליון, ואם-כן, מהי השייכות שלו לבניו ותלמידיו הנשארים בעולם הזה התחתון – עם זאת: "לבניי אני צריך": היכן שאהי, בעליות הכי גדולות, הריני חושב עליכם, בניי ותלמידיי, ואני זקוק לעבודתכם ומעשיכם הטובים!

ולכן: נר יהא דלוק במקומו, שולחן יהא ערוך במקומו, מטה תהא מוצעת במקומה. – הדברים שהתלמידים מבקשים מהצדיק מתחלקים לשלשה חלוקות אלו, הן בגשמיות והן ברוחניות. ובכולם "יהא במקומו" – הצדיק לא יעזוב צאן מרעיתו וימשיך לדאוג ולעזור להם בכל ענייניהם, המתחלקים בכללות לג' עניינים אלו.

שלשת העניינים בגשמיות הם שלשת הבקשות שכל אחד צריך: בני, חיי, ומזוני רוויחא. "נר יהא דלוק במקומו" – הוא ענין החיי, ד"נר הוי" נשמת אדם; "מטה תהא מוצעת במקומה" – בני; "שולחן יהא ערוך במקומו" – מזוני רוויחא.

וברוחניות: "נר" עניינו "כי נר מצוה"; "שולחן" קאי על לימוד התורה המשולה ללחם (כיון שהתורה נעשית "דם ובשר כבשרו" דהלומד (ראה תניא פ"ה)) – שאם אדם צריך תיקון על חסרון ב"נר מצוה" או בתורה הרי הוא מקבל זאת מהצדיק.

*. ביום חמישי השבוע, השלישי לירח תמוז, הוא היום הגדול והקדוש יום ההילולא הט"ו של הוד כ"ק מדוננו מורנו ורבינו זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

לקראת שבת

ו"מטה" הוא הענין דתיקונים על עבירות שבהם האדם מתנהג באופן ד"אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות" (סוטה ג, א) - דזהו הרמז ב"מטה" שבה הראש והרגל בהשוואה אחת, ואין מעלה לשכל ע"ג שאר הכוחות.

עוד זאת ד"מטה" רומז לתיקון על הענין דשמירת הברית (הקשור גם עם הענין ד"שמירת הלשון" כמבואר בסה"ק).

ובכל אלו ממשיך הצדיק לתת ולהשפיע אחר מיתתו כמו בחייו, ועוד יותר.

סיבת היות טעם הפרה נעלם

זאת חוקת התורה... ויקחו אליך פרה אדומה תמימה. (י"ט, א)

אודות פרה אדומה אי' במדרש (במדב"ר פי"ט, ג) שאפי' שלמה המלך 'החכם מכל אדם' אמר: "על כל אלה עמדתי ופרשה של פרה אדומה חקרתי ושאלתי ופשפשתי אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני". ואעפ"כ, גבי מרע"ה מצינו במדרש (במדב"ר שם ועוד): "אמר לו הקב"ה למשה לך אני מגלה טעם פרה". וצ"ב, באם גילה הקב"ה טעם פרה למשה, מדוע לא השיגה שלמה המלך. וכן, לאחר שגילה ה' טעמה למשה, מדוע לא גילהו לכלל ישראל?

והביאור בזה: כל מצוות התורה, גם אלו המובנים לנו בסברא, יסודם ומהותם הוא "חוקה", שלמעלה מהשגה שכלית. שלכן נקראה הפרה, שהיא המצווה בה ניכר בגילוי יתר מופלאותה – "חוקת התורה".

אך לאחר שנתלבשו בטעמים שכליים, יכולה להיות איזו הוא אמינא שבאם יכריח השכל שאין מקום ח"ו לאיזה מצוה, לא ימסרו נפשם עליה. אשר על כן לא נתגלה טעם פרה אדומה לכלל ישראל, בכדי שתהיה מצוה אחת לפחות שלא נתלבשה בטעמים שכליים, ועי"ז, יהיה כח המסירות נפש בכלל ישראל בגילוי גם בשאר דברים.

רק משה רבינו ע"ה, להיותו בטל להקב"ה בתכלית הביטול, יכל להשיג גם מה שלמעלה

מהשגה לגמרי, שכיון שמציאותו לא נפרדת כלל מהשי"ת, הרי אצלו המסירות נפש להשי"ת דבר טבעי הוא, וזו הכונה שהשיג טעם פרה, היינו שהונח במציאותו בהנחה פשוטה הביטול לאלוקות.

(יעויין לקויש חיי"ח ע' 229)

ההוראה מטומאה לכל המצוות

זאת חוקת התורה... ויקחו אליך פרה אדומה תמימה. (י"ט, ב)

יש לבאר מדוע נאמר "זאת חוקת התורה", ולא "זאת חוקת הפרה", והלא הדינים – דיני פרה אדומה המה (עיין לקו"ת לאדה"ז ואוה"ח ריש פרשתינו).

והביאור בזה בעבודת האדם:

ארז"ל (תנחומא עקב ב' ועוד) "לא תהא יושב ושוקל מצוותיה של תורה", שעל האדם להיות זהיר בכל המצוות בשווה. ולכאורה צ"ב, היאך יוכל האדם להיזהר בקלה כבחמורה, והרי העבירה על איסור קל של ד"ס, נגיעה' היא בלבד ברע, והיאך תשווה לעבירה חמורה שבחמורות – דהחלוקה במצוות לקלות וחרורות ע"פ תורת אמת היא.

וזו ההוראה הנלמדת מדיני טומאה וטהרה (פרה אדומה), שאפי' נגיעה קלה בדבר טומאה, מטמאת את הנוגע בדיוק כמו

— היא ממש לעבירה על חמורה שבחמורות –
לפי ששניהם רצון ה' המה.

ולכן נקראו דיני פרה אדומה בשם "חוקת
התורה" – ללמדנו שכן צ"ל היחס לקיום
כל התורה כולה, שהיא כולה רצון השי"ת,
כחוקת הפרה ממש.

(עי"פ לקו"ש חיי"ג עמ' 66)

התעסקות גדולה עימו, והוא לפי שכללות דיני
טומאה וטהרה "חוקים" הם מלפני השי"ת,
ואינם ע"פ טעם ודעת.

ובאמת כן הוא בכל המצוות, דאף שיש
מהם שנתלבשו בטעמים שכליים, הרי יסודם
ומהותם אינו השכל שבהם, כ"א שכן הוא רצון
השי"ת, ומצד הנחה זו, הרי פשוט שנגיעה
קלה ברע באיסור קל דדברי סופרים, שווה

חידושי סוגיות

בהא דלא יהא אכזרי מלמחול

ידייק במה ששינה הרמב"ם בדין מחילה בכ"מ ואף סתר א"ע / יקדים בהא דרש"י שינה מן הש"ס ויליף לדין מחילה מפרשתנו / יסיק דרש"י מיירי בדין מחודש במחילה עצמה, שצריך להוסיף על מחילתו להתחסד עם הנמחל / עפ"ז מיישב שפיר דכמה גדרים איכא במחילה גופא, וזהו ששינה הרמב"ם לשונו בהלכותיו

"ויתפלל משה בעד העם" – "מכאן למי שמבקשין ממנו מחילה שלא יהא אכזרי מלמחול"
(פרשתנו כא, ד. וברש"י)

א.

יקדים קושיית הלח"מ דהרמב"ם סתר עצמו לענין מי שהשיב לחבירו ממון,
ויוסיף להקשות בשינויי לשונות הרמב"ם

תנן בב"ק (צב, א), גבי החובל בחבירו שמחוייב בחמישה תשלומין¹, ד"אע"פ שהוא נותן לו אין נמחל לו (מן הצער של הבושת שביישו²) עד שיבקש ממנו שנאמר (וירא כ, יז)

הנוסחה המדוייקת) – ע"פ ברייתא ב"ק שם (וראה פרש"י שם. ועד"ז במאירי שם). וראה פרישה שם, ובסמ"ע לשו"ע חו"מ שם עוד גירסא "מן הצער והבושת" ואכ"מ.

1) כ"ה ברמב"ם הל' חובל ומזיק פ"ה ה"ט. טושו"ע חו"מ סי' תכב. וראה לקמן הערה 19 – פי' הראב"ד והמאירי.

2) ל' הטור חו"מ שם (וראה ב"ח ופרישה שכ"ה

לקראת שבת

ועתה השב אשת וגו'³, ומנין שאם לא מחל לו שהוא אכזרי⁴ (וי"ג 51 "ומנין שלא יהא המוחל אכזרי") שנאמר (שם) ויתפלל אברהם אל האלקים וירפא אלקים את אבימלך וגו'⁶.

והביאה הרמב"ם למשנה זו לדינא בהל' חובל ומזיק (פ"ה ה"י): ואסור לנחבל להיות אכזרי ולא ימחול (לד') אין זו דרך זרע ישראל אלא כיון שביקש ממנו החובל ונתחנן לו פעם ראשונה ושני' וידע שהוא שב מחטאו וניחם על רעתו ימחול לו וכל הממהר למחול הרי הוא משובח ורוח חכמים נוחה הימנו. וכ"ה בטושו"ע (ח"מ סי' תכב).

והנה, הרמב"ם כפלה להלכה זו בעוד מקומות בחיבורו⁸, והביאה אף בהל' תשובה (פ"ב ה"י) ובהל' דעות (פ"ו ה"י), ומצינו לדייק בכמה פרטים מה ששינה בלשונו מהכא להתם. ונראה לחדש, דאף שכללות הדין אחד הוא נשתנה סגנון ההלכה ע"פ גדר הדין המסתעף בכל מקום לפי עניין ההלכות דמיירי בהו התם, כמשי"ת באריכות להלן.

דבהל' תשובה כ' ד"אסור לאדם להיות אכזרי ולא יתפייס אלא יהא נוח לרצות וקשה לכעוס ובשעה שמבקש ממנו החוטא למחול מוחל בלב שלם ובנפש חפצה". ובהל' דעות כ' ד"כשיחטא איש לאיש לא ישטמנו וישתוק כו' אלא מצוה עליו להודיע . . . ואם חזר ובקש ממנו למחול לו צריך למחול ולא יהא המוחל אכזרי שנאמר⁹ כו'".

וכבר הקשה הלח"מ (בהל' חו"מ שם. וראה גם תוס' יוהכ"פ ליומא פה, ב ד"ה עבירות), דבהל' חו"מ כתב שם הרמב"ם "שהמזיק ממון חבירו, כיון ששלם מה שהוא חייב לשלם נתכפר לו" ואינו זקוק לבקש מחילתו, ובהל' תשובה שם מנה בין העבירות שבין אדם לחבירו (שצריך לבקש עליהן מחילה), ש"אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחבירו מה שהוא חייב לו וירצהו", "או גזולו וכיוצא בהן", היינו דצריך ריצוי אף אחר תשלומין.

(7) כ"ה בכמה כת"י דהרמב"ם (ראה רמב"ם הוצאת פרענקל, וב"ילקוט ש"נ" שם). ובכמה כת"י ודפוסים ליתא "לו". וראה לקמן בפנים.

(8) בשייכות לבקשת מחילה. וראה רמב"ם הל' ת"ת פ"ז ה"ג בנוגע להנהגת ת"ח "וחסידים הראשונים". ובכ"מ ברמב"ם באופן כללי – דישראל רחמנים הם ואין אכזריות מצויה אלא בעכו"ם (ראה הל' איסורי ביאה פ"ט ה"ז. הל' מתנות עניים פ"י ה"ב. סוף הלכות עבדים. ועוד).

(9) ומביא הכתוב דפרשת וירא "ויתפלל אברהם אל האלוקים". וראה רמב"ם ספר המדע – ירושלים. תשכ"ד – בשינויי נוסחאות, שלכמה גי' הובא גם המשך הכתוב. עיי"ש.

(3) כ"ה במשנה שבמשניות (פ"ח מ"ז), שבש"ס בבלי ובע"י. ובירושלמי (פ"ח ה"ז) הובא גם ההמשך "האיש כי נביא הוא". וראה שינויי נוסחאות למשניות ב"ק שם.

(4) כ"ה במשנה בש"ס בבלי ובע"י. וכ"ה במפרשי הש"ס.

(5) כ"ה במשנה שבמשניות ובמשנה שבירושלמי שם. וראה מלאכת שלמה למשניות שם ש"כך צ"ל וכן הגיה הר"ר יהוסף". וראה בפרטיות בשינויי נוסחאות למשניות שם.

(6) ראה בהנסמן בהערות שלפנ"ז, שינויי נוסחאות (איזה חלק מהכתוב נעתק במשנה).

לקראת שבת

יז

ולבד מזה מצינו כו"כ דיוקים, דראשית יל"ע מה שבהל' תשובה ובהל' חובל ומזיק כתבו לדין זה בלשון איסור, "ואסור לנחבל להיות אכזרי", "אסור¹⁰ לאדם להיות אכזרי", משא"כ בהל' דעות כתבו בסתם – ולא יהא המוחל אכזרי כו".

ועוד נוכל לדייק, מה שבהל' חובל ומזיק פירט לנו הרמב"ם בדין זה, כיצד ואימתי ימחול, ד"כיון שבקש ממנו החובל ונתחנן לו פעם ראשונה ושני' וידע שהוא שב מחטאו וניחם על רעתו ימחול לו", משא"כ בהל' תשובה לא הביא כלל התנאים הללו שישנם בזה לענין המוחל, שימחול אחר בקשת המחילה ב' פעמים כו' (אף שכתב שם מעין זה בנוגע להנמחל (המזיק), בהלכה שלפנ"ז (ה"ט) – "לא רצה חבירו למחול לו, מביא לו שורה של שלשה בני אדם כו' לא נתרצה להן מביא לו שני' ושלישית כו"¹¹), רק הביא פרטים אחרים בדין המוחל, ד"יהא נוח לרצות וקשה לכעוס ובשעה שמבקש ממנו החוטא למחול, מוחל בלב שלם ובנפש חפיעה, ואפילו הצר לו וחטא לו הרבה לא יקום ולא יטור, וזהו דרכם של זרע ישראל ולבם הנכון כו".

גם שינה בלשונו, דבהל' דיעות כינה להאדם הניזק – "המוחל" ("ולא יהא המוחל אכזרי"), ובהל' תשובה בחר לקרותו "אדם" סתם ("אסור לאדם להיות אכזרי"), ובהל' חו"מ העדיף להגדירו "נחבל" ("ואסור לנחבל להיות אכזרי"). וכמשי"ת להלן דאף שינוי זה נסתעף מגדר הדין כמות שהוא בכל מקום לפי עניינו.

ואף בהמשך וסיום הלשון שינה, דבהל' תשובה כ' ("אסור לאדם להיות אכזרי) ולא יתפייס", ובהל' חו"מ סיים ("אסור לנחבל להיות אכזרי) ולא ימחול (לו)", ובהל' דעות שתק מלהוסיף עוד מלבד "ולא יהא המוחל אכזרי".

ב.

יקדים במה שקשה על רש"י בפרשתנו ששינה מן הש"ס ויליף לדין מחילה ממקום

אחר

ונראה לבאר בגדר הדברים, דבדין זה גופא איכא ג' גדרים ופרטים, ובהקדם מה שמצינו בדברי אגדה בחז"ל עד"ז, והוא במה שכ' רש"י בפרשתנו (גבי סיפור הכתובים דנחש הנחושת (כא, ה"ז), "וידבר העם באלקים ובמשה גו' וישלח ה' בעם את הנחשים

הא'. וראה חבור התשובה להמאירי מאמר א (משיב נפש) פי"א (ע' 209). וראה לקמן בפנים (ס"ד) ובהערה 35.

(11) ראה ב"ח, פרישה, סמ"ע (סק"ה) בחו"מ שם (סו"ס תכב).

10) לכמה ג' התחלת ההלכה בהל' תשובה שם היא "לפי שאסור" וכיו"ב. ולפ"ז קאי על הנאמר בהלכה לפנ"ז דכשלא רצה למחול לאחר פעם שלישית "הוא החוטא" – ראה רמב"ם ספר המדע הנ"ל.

אבל לרוב הגי' התחלת ההלכה היא (כנדפס) "אסור לאדם כו". ולפ"ז י"ל שקאי גם על פעם

לקראת שבת

גו' ויבא העם אל משה ויאמרו חטאנו גו' התפלל אל ה' ויסר מעלינו את הנחש ויתפלל משה בעד העם): "ויתפלל משה – מכאן למי שמבקשין ממנו מחילה¹² שלא יהא אכזרי מלמחול". וי"ג "אכזרי למחול"¹³. ומקורו בתנחומא (פרשתנו יט¹⁴): "להודיע ענותותו של משה שלא נשתהה לבקש עליהם רחמים, ולהודיעך כח התשובה כיון שאמרו חטאנו מיד נתרצה להם, שאין המחול נעשה להם אכזרי, וכה"א ויתפלל אברהם אל האלקים וירפא האלקים¹⁵ את אבימלך ואת גו'".

דהנה, לכאורה דברי רש"י כאן תמוהים וסתומים בהא דכתב "מכאן למי שמבקשין ממנו כו' שלא יהא אכזרי", דלכאורה הוא נגד הש"ס בב"ק דילפינן ל' כבר ממעשה דאבימלך ואברהם דלעיל מיני', ולא "מכאן". ואף בתנחומא שם מפורש דילפינן ל' מהתם ולא "מכאן"¹⁶.

ומה גם זאת, דדווקא במעשה דאברהם מצינו רבותא בגדר דיין זה יותר מבפרשתנו, דהתם מיירי בחטא חמור יותר שגלגלה שרה לבית אבימלך דהוי צער ופגיעה חמורין יותר מהא ד"דברו במשה", ואף המחילה וסילוק העונש הוו יותר למעליותא, דמיד כשהתפלל אברהם נמחל לאבימלך, משא"כ בפרשתנו דהותנה הדבר ב"ועשה לך שרף . . והי' כל הנשוח וראה אותו וחי", ולא נסתלק העונש תיכף ומיד.

ולפום ריהטא הי' נראה בזה, דרש"י נתכוון להיכא ד"מבקשים ממנו מחילה" שלא יהא אכזרי, ולדבר זה ילפינן דווקא מפרשתנו, דהא במעשה דאבימלך לא היתה בקשת מחילה כלל ועיקר, ומה שאמר אבימלך (וירא כ, ט"ו) "מה עשית לנו ומה חטאתי לך כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאה גדולה מעשים אשר לא יעשו עשית עמדי . . מה ראית כי עשית את הדבר הזה" – ליתא בזה שום בקשת מחילה, ואדרבה אמרו בנוסח של תביעה מאברהם. ולזה הביא רש"י ד"מכאן" דווקא, גבי החטא ד"דברו במשה" מצינו למחילה במי שמבקשים ממנו, דהא הכא אמרו ישראל "חטאנו כי דברנו בה' ובך, התפלל אל ה'".

16) במ"כ לבמדב"ר שם: בתנחומא גרס מכאן שלא יהי' המחול אכזרי. ולפינו בתנחומא ליתא (וכמו שהעיר בעץ יוסף לתנחומא שם). אבל כ"ה ביל"ש עה"פ (כא, ז). וליתא שם ההמשך "וכה"א ויתפלל אברהם גו'". אבל בכל אופן צריך ביאור דהרי רש"י לא כתב כאן רבותינו דרשו וכיו"ב, ובפשטות הכתובים ה"ז מוכח לכאורה גם מאברהם.

12) בדפוס שני ובכמה כת"י רש"י (שתח"י) "שמבקשים ממנו חטאו". ובכת"י א' "רחמים להתפייס".

13) כן הוא בדפוס ראשון ובכמה כת"י רש"י (שתח"י). ונראה כדלקמן ס"ג.

14) ועד"ז במדב"ר פיי"ט, כג. וראה לקמן הערה 16.

15) כ"ה בתנחומא. ובכתוב: אלקים.

וכ"ה ממשמעות התוספתא בב"ק (פ"ט, יא), דגבי אבימלך לא היתה בקשת מחילה – "החובל בחבירו, אע"פ שלא ביקש החובל מן הנחבל, צריך שיבקש עליו רחמים שנאמר ויתפלל אברהם אל האלקים"¹⁷.

איברא, דעדיין הא גופא תיקשי מפני מה זקוקים אנו ללימוד מיוחד במי שמבקשין ממנו מחילה, ומאי טעמא לא נלמדהו בקל וחומר ממעשה דאבימלך ואברהם שלא היתה אכזריות אפילו בשלא ביקש מחילה, ומיני' מצינן למילף בכ"ש למקום שבקש המזיק מחילה.

[ופשוט שאין לומר דמ"ויתפלל אברהם" לא מצינו למילף כלל דמוחלין להמזיק, ונאמר דהתם התפלל אברהם אף שלא נמחל לאבימלך, כמו שהתפלל על אנשי סדום וכו' – דנוסף להדוחק לומר כן שיתפלל אף למי שלא נמחל לו¹⁸, דבאם נאמר כן תיקשי לן דאף בפרשתנו לא נתפרש שנמחל לישראל (רק נתפרש "ויתפלל משה", כלשון הכתוב גבי אבימלך "ויתפלל אברהם"), וא"כ אף הכא נאמר דלא נמחל. אלא וודאי לא אמרינן כן, ועכצ"ל דגבי אבימלך היתה מחילה ממש ועד שפייס אברהם במתנות כו"¹⁹, והדרא קושיא לדוכתא, מה טעם שינה רש"י מן הש"ס].

ג.

יבאר רש"י נתכוון ללימוד אחר בדיני מחילה, ולא מבטיח מחילה סתם אלא מחוייב להתחסד עם המזיק יותר ממחילה סתם

ולזה נראה לדייק בכונת רש"י, דמן הכתובים בפרשתנו לא נתחדש לנו כללות הדין הידוע לנו כבר מהכתוב דאבימלך, רק הכא ילפינן מן הכתוב לגדר מחודש בדין זה

ובמאירי שם (והובא גם בשטמ"ק משמו) גורס כן במשנה "אע"פ שהוא נותן לו כל ממון שבעולם אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו שנאמר כו"^א. ובחי' הראב"ד (שהובא בשטמ"ק שם) מפרש "ואע"פ שנתן אבימלך לאברהם אלף כסף וצאן ובקר אעפ"כ לא נתפא עד שנתפלל בעדו"^א; והיינו שנתנית המתנות כו' של אבימלך לא היתה מספקת לפייסו. אבל בפשוטו של מקרא, אין הפרש לכאורה באיזה אופן באה בקשת פיוס ומחילה. ובפשטות יש לומר שנתנית המתנות היתה ביחד עם בקשת מחילה בכדי שתקבל מחילתו – "כדי שיתפלל ויתפלל עליו".

17) כן פירש במנחת ביכורים לתוספתא שם בפי' השני (וכן מפורש בספר חסידים סי' שס: אע"פ שלא ביקש החובל מן הנחבל שימחל צריך הנחבל כו'). אבל בפירושו הראשון כתב "אע"פ שלא ביקש החובל מן הנחבל שיתפלל בעדו אבל בקשת מחילה בעינן" (וראה ספר חסידים סי' תשנד). וראה חסדי דוד (השלם) לתוספתא שם (ולפירוש השני בחסדי דוד "א"נ קמ"ל שהוא לטובתו (של נחבל) שכיון שגם הוא צריך רחמים כו'" – אין הענין בתוספתא שייך לכאן). וראה פני משה לירושלמי ב"ק שם.

18) ושאיני סדום וכו' – שהקב"ה עוזרו וכו'. וראה פרש"י וירא יח, יז. ואכ"מ.

19) בשטמ"ק (ב"ק שם) בשם גאון "אבל צערו אע"פ שמשלם לו את הצער אפילו יהא נותן לו כל ממון שבעולם אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו, דצערה דגופא לא קמחיל משום אגר ממונא".

(א) כ"ה בחי' הראב"ד הנדפס מכת"י (ירושלים, תשכ"ג) ובשטמ"ק שם: שהתפלל אברהם בעדו.

גופא, והוא ע"פ מה שדייק רש"י ושינה מלשון התנחומא והש"ס, דהתם²⁰ אמרו "שאינ המוחל נעשה (להם) אכזרי" ו"שלא יהי' המוחל אכזרי"²¹ וכיו"ב, משא"כ רש"י כ' "שלא יהא אכזרי מלמחול"²², דבזה נתכוון לדין חדש (מלבד עצם החיוב דמחילה שלמדוהו מאברהם) באופן המחילה שמחוייב בו.

דהנה, בהגדרת ענין המחילה מצינו לומר בכמה מדריגות ודרכים, די ש מי שמוחל לחבירו על מה שהזיקו רק על מנת שלא ייענש המזיק, ויש מי שמוחל לא רק להצילו מן העונש אלא שאינו שומר טינא בליבו, ויש המרבה יותר על זה ומתפייס לגמרי מכל וכל, עד שהנמחל נעשה "מרוצה וחביב לפניו כקודם החטא"²³.

ובגדר הדברים הם ג' סוגים השונים זמ"ז בתכלית, דגדר מחילה הראשונה הוא שמוחל החטא שעשה ההוא, ומחילה השני' היא מחילה אף מן האדם ההוא עצמו שלא תשאר טינא עליו, ומחילה השלישית היא רבותא יותר מאלו השניים, דהחטא נעקר לגמרי וכלא הי'. והוא על דרך חילוק הש"ס (יומא פו, סע"א), בחטא שבין אדם למקום, בין תשובה מאהבה ד"נעקר עונו מתחילה" (פרש"י שם ד"ה כאן), לתשובה מיראה ד"מקצת שמו עליו" (פרש"י שם ד"ה וכתוב ארפא)²⁴.

ומחולקים מחילות אלו אף בדרך קיומם, דבדרך הא' משתדל המוחל רק במה שנוזק ע"מ להסיר העונש מן המזיק על חטאו זה המסויים, משא"כ בדרך הב' וכ"ש היכא דמוחל לגמרי בלב שלם, איכא בזה עשי' נוספת לעצם המחילה, מה שהולך ומשתדל בטובת המזיק ביתר שאת להשיבו מדרכו הרעה, עד שישתנה לטובה ויהי' אכן "כקודם החטא" מבלי שישאר בו רושם ופגם.

וזוהו דילפינן דווקא מפרשתנו, דאופן המחילה שמחוייב אדם צ"ל עד כדי שדואג ומסייע להמזיק, דדווקא בפרשתינו מצינו שהתפלל משה "בעד העם"²⁵, היינו דמצינו

בספר התניא (ח"ב ע' נט ואילך). אגה"ת עם ליקוט פירושים כו' (ע' עח ואילך). לקו"ש ח"ט ע' 394 הערה 20.

24 ראה יומא פו, סע"א בחטא שבין אדם למקום, דכתשובה מאהבה "נעקר עונו מתחלתו" (פרש"י שם ד"ה כאן), משא"כ בתשובה מיראה ש"מקצת שמו עליו" (פרש"י שם ד"ה וכתוב ארפא). ולהעיר מצפוע"נ להל' תשובה פ"ב ה"ב בסופו דיש נפק"מ בין ג' תשובות מאהבה, מיראה וע"י יסוריין. עיי"ש. וראה לקו"ש ח"ט ע' 185 ואילך.

25 ד"בעד העם" מיותר, שהרי זה בא בהמשך לבקשת העם "התפלל אל ה' ויסר מעלינו את הנחש" (וכמו שלא נאמר ד"ויתפלל אברהם . . בעד אבימלך"), אבל אין הכוונה דהכרחו של רש"י הוא

20 ועד"ז בתנחומא באבער (שבהערה 16) ובכמדב"ר (שבהערה 13).

21 מ"כ ויל"ש שבהערה 16.

22 להעיר שעד"ז הוא הלשון ברמ"א או"ח סי' תרו ס"א. שו"ע אדה"ז שם ס"ד. אגה"ת פי"א (ק, א). ובשו"ע חו"מ שם: ואסור לנחבל להיות אכזרי מלמחול. וראה הלשון בטור שם. וראה לקמן הערה 35.

23 ע"ד לשון אדה"ז באגה"ת רפ"ב לענין כפרה לפני ה'. וראה גם רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד ש"הבעל תשובה . . אהוב ונחמד הוא לפני הבורא כאלו לא חטא מעולם" – ולהעיר מהחידוש "מעולם" (ועד"ז הוא באגה"ת פ"א – צא, רע"א) – לא רק בנוגע להחטא עליו שב. וראה לקו"ב

בזה השתדלות בטובת החוטאים ולא רק שהתפלל להסיר העונש (משא"כ גבי אבימלך, דמצינו רק שהתפלל אברהם להצילו מעונשו ולרפאותו, ותו לא).

ואופן חיוב מחילה זה הוגדר בהכתובים דפרשתינו אף בהא דנצטווה משה "עשה לך שרף גוי", דפירשו בש"ס (ע"ז מד, א. וראה בארוכה יומא ג, סע"א ואילך) ד"לך" היינו "משלך", ולכאורה הוא דבר תימה מה שנצטווה משה לעשותו משלו ולא משל ישראל, אף דבא לכפר על ישראל מחטאם, אלא דבזה הוגדר אופן המחילה דמיירי כאן, שהמוחל מתעסק בעצמו ומממונו להתחסד עבור כפרת החוטא.

והוא הוא פעולת ה"שרף", דמטרתו לא היתה רק לרפאות ישראל מעונשם, אלא שע"ז נשתנו החוטאים לטובה ונמחק עוונם באמת, דע"י ה"שרף" – "ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים"²⁶, היינו שיעשו תשובה וכפרה לא רק מחטא זה לבדו, אלא²⁷ בכללות הטבת דרכם ושעבודם לשמים.

וזהו שדייק רש"י בלשונו "שלא יהא אכזרי מלמחול", פירוש, דלא זו בלבד שאסור הגברא המוחל מלהיות "אכזרי" סתם (כסתימת לשון הש"ס), במה שיתיר חבירו להיענש (דלחיוב זה ילפינן מאברהם²⁸, "ויתפלל אברהם"²⁹), אלא עוד זאת, דהחפצא דהמחילה צ"ל בדרך שהיא היפך מן האכזריות, דצ"ל פעולת מחילה בדרך התחסדות – דמי שהוא מוחל רק כדרך הראשונה דלעיל, להציל המזיק מעונשו, הוא מחילה שיש בה אכזריות דהא עדיין נשארה טינא וקפידיא בליבו, ודוקא במי שמוחל בלב שלם³⁰ נוכל לומר דמחילתו נקי' מן האכזריות³¹.

– "וירפא אלקים" – ראה מאירי שם: ואם לא מחל לו נקרא אכזרי הואיל ובקש ממנו כראוי שנמצא שאינו חושש על עונש חבירו. ועיי"ש המשך לשונו. וראה חדא"ג מהרש"א למשנה ב"ק שם.

(30) "שלא יהא אכזרי מלמחול" משמעו (גם) שלא ימנע עצמו מלמחול עוד הפעם ועוד הפעם.

(31) ולכן כתב רש"י בלשון "שלא יהא אכזרי מלמחול", ולא בלשון "שימחול מחילה גמורה", וכיו"ב – להורות הכרח הדבר עד כדי כך שבלעדו ה"ה אכזרי.

ומה שכתב רש"י שזהו לימוד והוראה לכל ("מכאן למי שמבקשים ממנו מחילה שלא יהא אכזרי מלמחול") ולא כפשט הכתוב (סיפור שמשח לא ה"י ח"ו) אכזרי מלמחול – כי לאחרי כל מה שנאמר בתורה לפני"ז ביחס של משה לבני"י, איך שמסר נפשו עליהם, ובפרט לאחרי תפילתו ובקשתו בפר' שלח (במרגלים) ופ' קרח), אין הנהגה זו חידוש בנוגע למשה. ועכצ"ל, דזה שהתורה סיפרה

רק מהתיבות "בעד העם" (כי אז הול"ל "וגוי") כ"א מכל הפרשה.

(26) ל' רש"י כא, ח: אמרו רבותינו. ובא בהמשך לבאר ולהסביר דבריו לפני"ז "שלא ה"י ממהר נשוך הנחש להתרפאות אלא א"כ מביט בו בכוונה", שפירושו לא הבטה אל "נחש הנחושת" מצ"ע בכוונה, אלא הסתכלות כשהוא על נס, כלפי מעלה כו' – ראה לקר"ש ח"ג עמ' 73 ואילך.

(27) ראה הערה 23 בנוגע לדיוק "מעולם" – ואולי (גם) זה המקור לחידוש זה.

(28) ורש"י לא הוצרך לפרשו, כי אי"ז חידוש לגבי הנהגת אברהם, משא"כ בפרשתנו שזה מוסיף הבנה באופן רפואת בני"י (כדלעיל סעיף ה). וראה לקמן הערה 31.

(29) ולכאורה זוהי הכוונה בהמשנה להגירסא לפנינו "ומנין שאם לא מחל לו שהוא אכזרי שנאמר ויתפלל אברהם אל האלקים וירפא אלקים את אבימלך גוי". ויומתק גם זה שמביא המשך הכתוב

ובזה תחזור הגירסא ד"לא יהא אכזרי למחול" (ולא "מלמחול"), די"ל שכן היתה הגירסא מתחילה, והמדפיסים שינוהו כיון שלשון זה ד"אכזרי למחול" לכאורה אין לו פירוש, ד"אכזרי" ו"למחול" הוו תרתי דסתרי, ולזה שינוהו ל"אכזרי מלמחול". אמנם להנ"ל אתי שפיר, דבזה נדגש יותר גדר האמור במחילה, דהכא נתחדש שלא תהא המחילה מחילה שיש בה אכזריות, היינו דרש"י נתכוון כאן לשלול סוג מחילה שיש בה אכזריות קצת, וזהו שאמר דלא יהא אדם "אכזרי למחול" שימחול בדרך הראשונה והמועטת, רק ימחול בדרך התחסדות כו'. והוא על דרך ומעין הא דמציינו בנותן צדקה לעני בסבר פנים רעות, דמאבד זכותו אפילו נתן לו אלף זוז (רמב"ם הל' מת"ע פ"י ה"ד. וראה טושו"ע ח"ו"ד סי' רמט סי"ג (בשינוי לשון. ואכ"מ)).

(משא"כ אם נאמר בהיפוך, דמתחילה היתה הגירסא ד"מלמחול", אינו מחזור כלל מה שנשתנתה הגירסא ל"למחול").

ד.

עפ"ז מיישב מה ששינה הרמב"ם, דבכל מקום מיירי בגדר אחר שבתמחילה, לענין מחילת החבלה או לענין תשובת החובל או לענין מידת הנחבל

ובזה יש ליישב היטב שינויי לשונות הרמב"ם בהלכותיו, דבהל' חובל ומזיק מיירי בגדרי מחילה השייכים לענין החבלה וההיזק, היינו מחילה המכפרת על ההיזק והעבירה עצמה, שע"י שימחל לו ינצל הלה מן העונש. ובהל' תשובה מיירי בגדרי מחילה המסתעפים מענין תשובת החוטא על להבא (היינו, דאינו רק כפרה למעשה היזק המסויימת, אלא מחילה המסייעת לתשובת הנמחל להיות תשובה שלימה), דאף זה יפעל ע"י המחילה³², שבמה שימחל לו הניזק ימחה עוונו לגמרי ויוכל לשוב בתשובה המביאתו להיות "מרוצה וחביב. . . כקודם החטא"³³. ובהל' דעות מיירי במידות בני אדם³⁴, היינו בגדרי המחילה המסתעפים לענין מידת האדם המוחל.

וזהו שבהל' דעות פתח בהא ד"כשיחטא איש לאיש לא ישטמנו וישתוק כו' אלא מצוה עליו להודיעו כו'", היינו דאין ההדגשה בזה לענין החוטא, רק הוא מדיני הנהגת הניזק שלא יחזיק שנאה בלבו, ואדרבה – "לא ישטמנו" ומצוה עליו "להודיעו".

שבין אדם לחבירו גם תשובתו על העבירות שלו שבין אדם למקום אינה מועילה כ"כ. וראה לקו"ש ח"י"ז ע' 177 הערה 40 (וראה שם בפנים ע' 180). וש"נ.

34) ובהל' דעות יש חילוק בין פ"ה ופ"ו – ראה לקו"ש חכ"ז ע' 160 ואילך. ואכ"מ.

זה בפרטי הדבר הוא – בכדי ללמד, לאחרים – מכאן למי שמבקשים ממנו מחילה שלא יהא אכזרי מלמחול.

32) ולהעיר מהענין דכמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם (משלי כז, ט).

33) להעיר מחובת הלבבות שער התשובה פ"ז קרוב לסופו, דמשמע שבאם לא שב מהעבירות

לקראת שבת

כג

ועל זה המשיך התם, ד"אם חזר ובקש ממנו למחול לו, צריך למחול ולא יהא המוחל אכזריי", ולא הזכיר בזה שום איסור שישנו, וגם לא טרח לפרש שצריך למחול אחר ב' או ג' פעמים, דהא מיירי בדינים הנוגעים למידות ("דעות") המוחל, ומדין מידת המוחל שאסור שתהי' בו מידת האכזריות, הרי כבר בפעם הראשונה צריך שימחול לו (אף שאז עדיין ליתא להאיסור כו')³⁵.

אמנם, בהל' חובל ומזיק קאי במה שנוגע לכפרת החובל על חבלה זו המסויימת, כמו שהדגיש בהלכה שלפנ"ז (ה"ט) ד"אין מתכפר לו ולא נמחל עונו עד שיבקש מן הנחבל וימחול לו". ולזה ראה להדגיש כאן דווקא ד"כיון שבקש ממנו החובל ונתחנן לו פעם ראשונה ושני' וידע שהוא שב מחטאו וניחם על רעתו ימחל לו", פירוש, דרק כשרואה בהשתדלות המזיק והכנעתו ש"שב מחטאו וניחם על רעתו", ראוי הוא חבירו שימחל לו ויתכפר ממנו עונשו.

ובהל' תשובה עוסק במה שנוגע לשלימות תשובת המזיק (ולא רק כפרתו מחבלה זו שהיתה), שע"ז מקדים בהלכה שלפנ"ז (ה"ט), ד"אין התשובה ולא יום הכפורים מכפרין אלא כו' אבל עבירות שבין אדם לחבירו, כגון החובל את חבירו . . או גוזלו וכיו"ב אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחבירו מה שהוא חייב לו וירצהו, אע"פ שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו צריך לרצותו ולשאל ממנו שימחול לו כו'", היינו, דנחוצה לו מחילת הניזק ע"מ שתושלם תשובתו.

וזהו שממשיך ד"אסור לאדם להיות אכזרי ולא יתפייס, אלא יהא נוח לרצות כו'" (דלכאורה דברים אלו שייכים המה להל' דעות, היכא דמיירי במידות ודעות בני אדם, אלא), שבזה מדגיש דאופן ודרך המחילה של הניזק נוגע ונחוץ הוא להמזיק לשלימות תשובתו, דדוקא כאשר המחילה אינה רק ע"מ להצילו מן העונש שבעבר, אלא שמתחסד עימו להיות תשובתו שעושה עתה שלימה, עד שיהא "מרוצה וחביב . . כקודם החטא". ולכך לא ראה להדגיש כאן דין ג' פעמים במחילה (שנוגע למידת המוחל), רק הדגיש ד"בשעה שמבקש ממנו החוטא למחול, מוחל בלב שלם ובנפש חפיצה", שבזה מראה דאינו מוחל רק על עונו שעשה, אלא מתחסד עימו להשלים תשובתו שיהי' "מרוצה לפניו".

[ועפ"ז אולי י"ל שההמשך במדרשים "ומנין שאם סרח כו'" – שנקרא חוטא אם אינו מוחל לו – מדובר בפעם הג', כברמב"ם הל' תשובה שם ה"ט. וראה חבור התשובה להמאירי שם].
ובשו"ע אדה"ז (שבהערה 22) ס"ד "והמוחל לא יהי' אכזרי מלמחול אלא ימחול לו מיד", אף שכתב לפני"ז ס"ב "שצריך האדם למחול תיכף ומיד שמבקשים ממנו מחילה ולא יהא אכזרי מלמחול ואם ביקש ממנו ג"פ כו'". ואכ"מ.

35) ראה חבור התשובה להמאירי שם ובהנסמן לעיל הערה 11.

וי"ל שזהו גם החידוש בפרשתנו – לפי התנחומא (באבער), במדב"ר ויל"ש שם (נסמן לעיל הערה 13, 16) – "מיד נתרצה להם שאין המוחל נעשה אכזרי", והיינו שמצד זה שאין המוחל נעשה אכזרי (בעצמו) יש למחול מיד³.

ב) אבל בתנחומא לפנינו "נעשה להם אכזרי", היינו שייך לא המוחל כ"א להנמחל.

ה.

מתרץ קושיית הלח"מ, דבב' המקומות לא מיירי באותה מחילה, ובזה תלוי אי משיב ממון בכלל זה

ועפ"ז מחוור שפיר מה ששינה מהכא להתם בכינוי הניזק, דבהל' חו"מ דמדגיש בעיקר דין המחילה הנוגעת לסלק עונש החבלה המסויימת שעשה נקט בלשון "אסור לנחבל להיות אכזרי ולא ימחל לו", היינו שהוא דרגא הראשונה והמועטת דמחילה, מה שמחוייב עכ"פ "למחול לו" לחטא זה.

משא"כ בהל' תשובה דנחוצה המחילה לא רק בדרגתה הראשונה להצילו מן העונש (שמחילה זו נעשית על ידו בתור "נחבל"), אלא מחילה שאינה כרוכה וקשורה דווקא בהחבלה שהיתה, רק שבתור "אדם" המחפש טובת חברו, מסייעו שתהי' עשיית תשובתו דעתה בשלימותה – שע"ז צריך לא רק "למחול לו", אלא כלשונו כאן – "אסור לאדם להיות אכזרי ולא יתפייס", היינו שצריך לפיוס מיוחד.

ובזה תתורץ קושיית הלח"מ דלעיל³⁶, דאכן למחילה דמיירי בה בהל' חו"מ למחול לו מן חבלת הממון לבד, לזה אינו זקוק לריצוי אם נסתלקה מכאן חבלת הממון. משא"כ להמחילה דמיירי בה בהל' תשובה, שיוכל להיות "מרוצה וחביב", זקוק הוא לריצוי אף בשנתן לו ממונו, דמ"מ אינו דומה עדיין למי שלא חטא מעולם (ושלימות התשובה הוא שיהי' כמי שלא חטא מעולם, ולא כמי שחטא ונמחל לו)³⁷.

ולשאל ממנו שימחל לו", משמע שבכל גווני צריך לרצותו, ככפנים, וככמפרשים שבהערה הבאה. – אבל בשו"ע אדה"ז הנ"ל (חלק חו"מ הל' נזקי גוף ונפש) מחלק בין גזול ומזיק (כלח"מ ותוס' יוהכ"פ הנ"ל).

(37 ראה גם שו"ת שתי הלהם סט"ו. ספר קובץ על הרמב"ם הל' תשובה שם.

36 בלח"מ ובתוס' יוהכ"פ שם מחלקים בין גזול ממון חברו ומזיק ממון חברו. ולכאורה מלשון הרמב"ם בהל' תשובה "או גזולו וכיוצא בהן", וכן ממה שהוסיף (לאחר שכתב "אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחברו מה שהוא חייב לו וירצהו") "אע"פ שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו (ולא "ממון שגזולו" וכיו"ב) צריך לרצותו

דרכי החסידות

שיחות ואגרות קודש מכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זיע"א
בענין הקשר של רועי ישראל עם צאן מרעיתם

"לא יפרדו מעל צאן מרעיתם"

"הנה לא זו בלבד שלא יפרדו מעל צאן מרעיתם, הנה עוד זאת מתרפסים להדום כסא מרום להתייצב לפני הוד א-ל רם ונשא להגן על עדת ישורון"

"נלך בדרך אשר הורנו"

כ"ק מו"ח אדמו"ר (מוהרי"צ נ"ע), באחד ממכתביו אודות הסתלקות אביו כותב, שצדיקים מגיני ארץ אפילו לאחר ההסתלקות "הנה לא זו בלבד שלא יפרדו מעל צאן מרעיתם, הנה עוד זאת מתרפסים להדום כסא מרום להתייצב לפני הוד א-ל רם ונשא להגן על עדת ישורון".

כל זאת נכון גם בנוגע לכ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע הכ"מ. אבל אנו, מצדנו, צריכים להחזיק ולהחזיק ולחזק את ההתקשרות והקשר שלנו ביתר שאת ויתר עז, עי"ז שכשלומדים את המאמרים, שיחות ומכתבים ומתעמקים בהוראות הנמצאים בהם, כמו"כ גם בהוראות הפרטיות שנתקבלו, אזי נלך "בדרך ישרה אשר הורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו נצח סלה ועד" (אגרת הקודש סיכין כ"ז).

(ממכתב היי שבט תשי"י תורת מנחם (התוועדות) תשי"י עמי 10)

הרבי אינו מבודד והחסידים אינם מבודדים

למרות ההעלם שבהסתלקות והעליה למעלה, צריכים לדעת שההתקשרות והדבקות שהיתה עד עתה – אצל אלה שהיתה להם הזכות לראות את הרבי, הן אלה שראו פעמים רבות, והן אלה שראוהו פעמים אחדות או פעם אחת, ואפילו אצל אלו שרק זכו לקבל מכתב, או שמעו מהרבי ע"י לימוד מאמריו ושיחותיו – נשאת אצלם ההתקשרות בכל התוקף, ולא שייך בה חלישות...

כ"ק מו"ח אדמו"ר (מוהרי"צ נ"ע) אמר: תורת החסידות פעלה שהרבי אינו מבודד, וחסידים אינם מבודדים. היינו, שהרבי משגיח ונוגע לו כל פרט ופרט שבחיי החסידים, ובמילא, ישנה הנתינת כח להמשיך בכל הענינים שהרבי תובע ודורש מאיתנו. ואדרבה: כיון שכוונת ההעלם היא בשביל הגילוי, צריכים עתה להתעסק בכל הענינים שהרבי תובע בתוספת כח.

(תורת מנחם (התוועדויות) תשי"י עמ' 49)

למלא את השליחות

את השליחות של הרבי יש למלא מבלי להתחשב בשום דבר.

- כתב לי חסיד אחד שמאז ההסתלקות (דכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע) הוא שבור מאוד, ולפעמים, כשהוא לעצמו, מתפרץ בככי... .

השאלה היא, אבל, מה פעל ע"י הבכי שלו? וכי זו היא כוונתו של הרבי שביקש ממנו לבכות? ! – קרוב לוודאי שבבכיותו אינו פועל מאומה, מלבד הענין שאמרו חז"ל (שבת קה, ב) "כל המוריד דמעות על אדם כשר (ועאכו"כ בנדוד"ד) הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו", אבל בינתיים לא נעשית עבודת השליחות של הרבי!

ובלשונו של הרבי: "אויף וואס ווארט מען, מען איז דאך מעכב די גאולה, עס איז שוין ערב שבת נאך חצות". [=על מה מחכים, הרי מעכבים את הגאולה, כבר ערב שבת לאחר חצות].

ע"י העדר העבודה מעכב ח"ו את הגאולה, ובגלל זה נשארים בני" רגע נוסף בגלות! (תורת מנחם (התוועדויות) תשי"י עמ' 89)

ההשפעות מתעלות

...ודעת לנכון נקל אשר ויהי בשלושים שנה שעברו עד עתה. . הנה עלה עלה, בעילוי אחר עילוי, שלושים מעלות. ומבואר ע"פ דברי רז"ל אשר גם אחרי ההסתלקות הרי צדיקים ילכו מחיל אל חיל, וצדיקא דאתפטר אשתכח ככולהו עלמין, וגם בעולם הזה, יתיר מבחיוהי, לכן גם השפעותיו לכל השייכים אליו מתעלות יותר ויותר, וכדי שיתקבלו בפנימיות צריכים גם ה"כלים" של השייכים אליו להיות מזוככים יותר.

(ממכתב כ"ה אדר - תורת מנחם (התוועדויות) תשי"י עמ' 19)

